

**გაკვეთილის სტრუქტურისადმი ახლებური მიდგომა და
მოსწავლეებში მაღალი სააზროვნო უნარების
განვითარება**

ტრადიციული მიდგომით, გაკვეთილი სწავლების ორგანიზაციის ძირითადი ფორმაა. ჯერ კიდევ XVII საუკუნეში, იან ამოს კომენსკიმ, რომელიც დღემდე კლასიკური პედაგოგიკის ფუძემდებლად მიიჩნევა, თავის წიგნში „დიდი დიდაქტიკა“ („Didactica Magna“) სწავლების საკლასო-საგაკვეთილო სისტემა ჩამოაყალიბა. მან სწავლების იმდროინდელი რეჟიმი დაგმო დაპრაქტიკით შემოწმებული და დადგენილი ახალითეორია შექმნა. კომენსკის დებულებები გაკვეთილის, მასწავლებლის, სასწავლო გეგმის, სახელმძღვანელოს თუ სხვადასხვა სასწავლო-სააღმზრდელო საქმიანობის შესახებ მსოფლიოში იყო აღიარებული და მას XX საუკუნეშიც არ დაუკარგავს აქტუალობა.

მიუხედავად ამისა, მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში ინტენსიურად მიმდინარეობდა სწავლების ორგანიზაციის ახალი ფორმების ძიება (ვასაძე, 2000; <http://www.twirpx.com/files/pedagogy/>), მაგალითად, 1789 წელს ინგლისელმა მღვდელმა ა. ბელმა და მასწავლებელმა დ. ლანკასტერმა შექმნეს მოსწავლეთა ურთიერთსწავლების სისტემა, რომლის დროსაც ცოდნას უფროსი ასაკის მოსწავლეები ჯერ თვითონ ეუფლებოდნენ, შემდეგ მიღებულ ცოდნას უმცროსი ასაკის მოსწავლეებს გადასცემდნენ. აღნიშნული სისტემა პედაგოგიკის თეორიაში „ბელლ-ლანკასტერის“ სახელით არის ცნობილი და მასწავლებელთა კადრების დეფიციტის მოგვარებას ხელს უწყობდა.

XIX საუკუნის დასასრულს, აშშ-ის ქ. ბატავაში, წარმოიშვა „მერჩევიითი სწავლების ფორმა“, რომლის დროსაც მოსწავლეებს, მათი ინდივიდუალური შესაძლებლობის მიხედვით, „ძლიერ“ და „სუსტ“ მოსწავლეებად ყოფდნენ. სწავლების აღნიშნული ფორმის დროს მასწავლებელს თანაშემწე ჰყავდა, რომელიც აკადემიურად ჩამორჩენილ მოსწავლეებთან მუშაობ-

და. სწავლების აღნიშნული სისტემა „ბატავა გეგმის“ სახელწოდებითაა ცნობილი და მისი ძირითადი პრინციპები ამერიკისა და რიგი სხვა ქვეყნების განათლების სისტემაში დღემდე გავრცელებულია და მოქმედებს.

იმავე პერიოდში, XIX საუკუნის დასასრულს, ევროპაში გავრცელდა სწავლების ორგანიზაციის ფორმა „მანგემის სისტემის“ სახელწოდებით, რომლის მიხედვით მოსწავლეებს ყოფნენ მათი შესაძლებლობებისა და აკადემიური მოსწრების მიხედვით და, შესაბამისად, სკოლებში „სუსტი“, „საშუალო“ და „ძლიერი“ სასწავლო კლასები მოქმედებდა. აღნიშნული სისტემა ამერიკის, ინგლისის, ავსტრალიისა და რიგი სხვა ქვეყნების სასწავლო დაწესებულებებში დღემდე გამოიყენება.

XX საუკუნის დასაწყისში, კერძოდ, 1905 წელს, აშშ-ის ქ. დალტონში, მასწავლებელმა ელენ პარკჰერსტმა პირველმა დანერგა სწავლების ინდივიდუალიზებული სისტემა, რომლის დამკვიდრება იმ პერიოდში დიდ სიახლედ იქნა მიჩნეული. აღნიშნული სისტემა „დალტონ გეგმის“ სახელწოდებით არის ცნობილი. იმავე პერიოდში შეიქმნა ე. წ. „ახალი სკოლები“, რომლებმაც ქალაქად სამრეწველო სკოლების ხასიათი მიიღო, სოფლად კი - სკოლა-ფერმის ხასიათი. აღნიშნული სკოლების ამოცანას მოსწავლეებში შესაბამისი პრაქტიკული უნარ-ჩვევების განვითარება წარმოადგენდა.

იმავე პერიოდში, ამერიკელმა პედაგოგმა ჯონ დიუიმ შექმნა სრულიად განსხვავებული სასწავლო სისტემა, რომლითაც დაგმო არსებული საგაკვეთილო სისტემა, რომელიც, მისი აზრით, ხელს უშლიდა მოსწავლის თავისუფალ განვითარებას. მნიშვნელოვანია, რომ ჯონ დიუის იდეები დღესაც აქტუალურია და საგანგებო განხილვის საგნად ითვლება.

აღსანიშნავია აშშ-ში შექმნილი „ხვალინდელი დღის სკოლა“, რომელიც მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში (მათ შორის, საქართველოშიც) გავრცელდა. ამ სისტემის მიხედვით, სწავლების ორგანიზაციის ძირითად ფორმას გაკვეთილი წარმოადგენს, ბავშვის აღზრდა მშობლის პირდაპირ მოვალეობად ითვლება, მნიშვნელოვანია სწავლებაში რელიგიისა და მოსწავლის ინდივიდუალური დამოკიდებულება.

ასწავლების განმავლობაში გაკვეთილმა მრავალჯერ შეიცვალა სახე (ლექცია, სემინარი, ლაბორატორიული სამუშაო და სხვ.), მაგრამ დღემდე სასწავლო პროცესის ორგანიზაციის ძირითად და ერთ-ერთ ყველაზე მოხერხებულ ფორმად დარჩა.

სწავლების საკლასო-საგაკვეთილო სისტემის მიხედვით, გაკვეთილი განსაზღვრული სტრუქტურისაა და დიდაქტიური თვალსაზრისით, დამკვიდრებულია მისი ტიპები: ახალი მასალის ახსნის, განმტკიცების, განმეორების, ცოდნის შემოწმება-შეფასების და კომბინირებული (მაღაზონია, 2001: 171), თუმცა, დღემდე არსებობს გაკვეთილების ტიპების პრობლემა, სადაგოა მათი კლასიფიკაციის პრინციპის განსაზღვრა. სამეცნიერო-პედაგოგიურ ლიტერატურაში გავრცელებული აზრის მიხედვით, გაკვეთილის ტიპების დადგენის საზომად მიიჩნევენ იმას, თუ რომელი საგნის გაკვეთილია, რა თავისებურება გააჩნია ამ საგნის სწავლებას, კონკრეტულ ვითარებაში რა სახის და რომელი მონაკვეთის სწავლებას გულისხმობს, რომელ კლასში და რა ასაკის მოსწავლეებს ასწავლიან, რა სახის სამუშაოს გეგმავს მასწავლებელი გაკვეთილზე – წერას, ზეპირსიტყვიერ თუ ლაბორატორიულ მუშაობას, მოსწავლეებს ახალი მასალა უნდა გადასცეს თუ უკვე გადაცემულის ათვისების დონე დაადგინოს. შესაძლებელია, მასწავლებელმა ყველა დასახული მიზანი ერთადაც განახორციელოს და საბოლოოდ დადგინდეს, თუ რა დანიშნულება აქვს გაკვეთილს.

გაკვეთილის სტრუქტურა მოიცავს სასწავლო პროცესის თანმიმდევრულ ნაბიჯებს, მასწავლებლისა და მოსწავლეების მოქმედებას. გაკვეთილის ნაწილები, მისი ფაზები, ეტაპები და მათი თანმიმდევრობა გაკვეთილის მიზნითა და შინაარსით არის განპირობებული. მნიშვნელოვანია მოსწავლეთა ცოდნისა და ჩვევების საწყისი მონაცემები (წინარე ცოდნა) და ის კონკრეტული პირობები, რომელშიც იგი წარმართება.

ზოგადად, გაკვეთილის სასწავლო მასალა შეიცავს ურთიერთდაკავშირებულ სხვადასხვა ელემენტს, რომელიც მათი ათვისების და პირობების პროცესებს სხვადასხვა მოთხოვნებს უყენებს. სასწავლო მასალის ათვისება გარკვეული თანმიმდევრობით დამუშავებას გულისხმობს, რომლის დროსაც მიმდინარეობს მისი ძირითადი შინაარსის ათვისება. გაკვეთილის სტრუქტურა მჭიდროდ არის დაკავშირებული მის მიზნებთან და წარმოადგენს მოსწავლის და მასწავლებლის მოქმედების სტრუქტურული ორგანიზაციის საფუძველს. ცხადია, გაკვეთილის სტრუქტურა დამოკიდებულია გაკვეთილის ტიპზე და ამდენად, განსხვავებულიას ხვადასხვა ტიპის გაკვეთილის სტრუქტურა.

სასკოლო პრაქტიკაში ყველაზე ფართოდ გავრცელებულია ისეთი გაკვეთილები, რომელთა მიზანი ახალი მასალის შესწავლას გულისხმობს. ამასთანავე, განსაკუთრებული ყურადღება იმ მთავარ ნაწილს ეთმობა, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ცოდნის მაქსიმალური ათვისება. ამდენად, მასწავლებლისათვის მნიშვნელოვან საკითხს უნდა წარმოადგენდეს მოსწავლეთა წინარე ცოდნა, დასახული მიზანი, ახალი მასალის განმტკიცება. ყოველივე ეს კიდევ ერთხელ მიანიშნებს, რომ სასწავლო მასალის შინაარსის მიხედვით სხვადასხვა გაკვეთილის სტრუქტურა განსხვავებული იქნება. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ სწავლების პროცესში მნიშვნელოვანი ადგილი მოსწავლეებში აზროვნების განვითარებას დაეთმოს.

სააზროვნო უნარ-ჩვევების განვითარება ეროვნული სასწავლო გეგმის ერთ-ერთი უმთავრესი მიზანია (ესგ, 2011-2016). ბოლო წლებში დასავლეთის საგანმანათლებლო სივრცეში სულ უფრო ხშირად საუბრობენ რთული სააზროვნო უნარ-ჩვევების - კრიტიკული, შემოქმედებითი და რეფლექსიური აზროვნების განვითარებაზე. მოსწავლე უნდა გასცდეს მასალის უბრალოდ დამახსოვრება-გაზეპირებას. მან ცოდნის დაგროვებასთან ერთად უნდა შეძლოს ამ ცოდნის გაგება, გამოყენება, ანალიზი, შეფასება და სინთეზი. ამ დროს მოსწავლე არა მხოლოდ ფლობს ინფორმაციას, არამედ მას შეუძლია ქმედება და სწორედ ეს უკანასკნელი მოქმედებაა სწავლებაში უმნიშვნელოვანესი. რაიმეს სწავლა აზროვნების შედეგია.

ბ. ბლუმის ტაქსონომიის მიხედვით, არსებობს აზროვნების (შემეცნების) ორი დონე - ქვედა და ზედა დონე. ეს დონეები საფეხურებად არის განლაგებული, სადაც ყოველი მომდევნო საფეხური უფრო რთულდება და მოიცავს ერთ ან რამდენიმე წინა საფეხურს. აზროვნების ქვედა დონეში იგულისხმება ცოდნა, გაგება და გამოყენება, ზედა დონეში კი - ანალიზი, სინთეზი და შეფასება. აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთი მკვლევარის აზრით (ანდერსონი, კრაფოლი, 2001), ბლუმის აზროვნების ტაქსონომიაში სინთეზი და შეფასება შეიძლება გადანაცვლდეს იმისდა მიხედვით, თუ რა სახისაა შეფასება. თუ შეფასება არ არის სტრატეგიული და არ უკავშირდება გადაწყვეტილების მიღებას, მაშინ იგი ნაკლებად რთული საა-

ზროვნო ოპერაცია იქნება, ვიდრე სინთეზი (ანდერსონი კრაფ-კოლი, 2001).

მოსწავლეთა სააზროვნო უნარ-ჩვევების განვითარებისათვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას მასწავლებლის მიერ კითხვების მიზანმიმართულად დასმა იძენს. მასწავლებელი აუცილებლად უნდა ფლობდეს კითხვების დასმის ტექნიკას, რამაც მოსწავლეებში უნდა უზრუნველყოს მისადწევი შედეგი. მნიშვნელოვანია ის გარემოებაც, რომ ნებისმიერი სასწავლო მასალა მოსწავლეთა მიერ შესწავლილი უნდა იყოს ისეთი სახით, რომ მოსწავლეებში მოიცავდეს აზროვნების ექვსივე საფეხურს.

სასწავლო პროცესზე დაკვირვება და ჩვენი მრავალწლიანი პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ, ფაქტობრივად, საგაკვეთილო დროის სიმცირის გამო, შეუძლებელია გაკვეთილზე მოსწავლეებში აზროვნების განვითარება ცოდნიდან შეფასება-სინთეზის საფეხურებამდე. რეალურად, გაკვეთილზე მიმდინარეობს მოსწავლეთა აზროვნების განვითარება მხოლოდ ცოდნისა და გაგების საფეხურზე. სწორედ ეს იძლევა იმის საფუძველს, რომ მოსწავლეებში მაღალი სააზროვნო უნარების განვითარების მიზნით, აუცილებელი გახდეს გაკვეთილის სტრუქტურისადმი ახლებური მიდგომა, რომლის მიხედვით, ყოველი ახალი მასალის ახსნა მოსწავლეების მიერ მოხდეს დამოუკიდებლად სახლში, როგორც საშინაო დავალების შესრულება, ხოლო ახალი მასალის განმტკიცება მოხდეს კლასში მასწავლებლის მიერ წინასწარ მოფიქრებული და განსაზღვრული მრავალფეროვანი აქტივობების განხორციელებით. ჩვენთვის აღნიშნული მიდგომის საფუძველს წარმოადგენს უცხოური გამოცდილების გაცნობა და კლას-კომპლექტებთან მუშაობის მრავალწლიანი რეალური პრაქტიკა, რომლის დროსაც ხშირად, გაკვეთილზე, დროის დაზოგვის მიზნით, მასწავლებელი მოსწავლეებს ახალი მასალის წაკითხვას და გაგებას სთხოვდა სახლში საშინაო დავალების შესრულების სახით, ხოლო მეორე დღეს მასწავლებელი კლასში მრავალფეროვანი სასწავლო აქტივობებით ახალ მასალას წარმატებით განამტკიცებდა. ფაქტობრივად, ასეთი გზით შესაძლებელია სახლში მოსწავლეთა მიერ ახალი მასალის გაცნობა, რაც აზროვნების ცოდნისა და გაგების საფეხურებს წარმოადგენს, საკლასო ოთახში კი შესაძლებელია გამოყენებისა და აზროვნების ზედა დონის (ანალიზი, შეფასება, სინთეზი) შესაბამისი უნარების განვითარება.

სახლში, ახალი მასალის უკეთ შესწავლის მიზნით, სასურველია მოსწავლეებმა გამოიყენონ სხვადასხვა სახის სქემები, ცხრილები, რაც დაეხმარება მათ ახალი მასალის გაგებაში.

დღეს, როდესაც სწავლების პროცესი ორიენტირებულია შედეგზე და გვსურს მოსწავლეებში გამოყენებისა და მაღალი სააზროვნო უნარების განვითარება, ვფიქრობთ, წარმოდგენილი მასალა დახმარებას გაუწევს მასწავლებლებს გაკვეთილების სწორად დაგეგმვასა და წარმართვაში.

ლიტერატურა:

- ესგ, 2011-2016 – ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2011-2016.
ვასაძე, 2000– ვასაძე ნ., პედაგოგიკა, თბ., 2000.
მაღაზონია, 2001 – მაღაზონია შ., პედაგოგიკა, თბ., 2001.
ანდერსონი, კრაფვოლი, 2001 – Anderson, L.W; Krathwohl D.R., A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revisio of Bloom’s Taxonomy of Educational Objectives, New York: Longman, 2001.
<http://www.twirpx.com>

**NEW APPROACH TO THE LESSON STRUCTURE
AND DEVELOPMENT HIGH THINKING SKILLS
IN STUDENTS**

Summary

One of the goals of the National Curriculum is developing thinking skills. Observation on the teaching process and many year practice show that it is impossible to develop students' thinking skills from knowledge to evaluation-synthesis level because of lack of time at the lesson. In fact, thinking skills are developed only on knowledge and understanding level. It somehow causes to use a new approach to the lesson structure according to which explanation of a new material will be done at home independently as a homework. But consolidation of a new material will be done in class by the teacher with the help of different activities.

The basis of the approach is to introduce to international experience and many year real practice working in united classes. Where to save the time, the teacher asks students to read the new material independently at home. The next day the teachers with the help of various teaching and learning activities successfully consolidates the new material.

In fact, this way it is possible to introduce a new material to students at home, on knowledge and understanding level of thinking but in the classroom it's possible to develop upper level of thinking skills such as: analyses evaluation and syntheses.